

УДК 336.77:347.27

І.В. Чехова, аспірант ННЦ „Інститут аграрної економіки” НААН України

РОЗВИТОК РИНКУ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглядається стан кредитування аграрного сектору економіки України протягом 2005-2009 рр. Здійснено аналіз кредиторської заборгованості сільськогосподарських підприємств в розрізі областей України, термінів їх погашення та виду валют. Виявлено основні тенденції на ринку кредитних ресурсів та їх зміни з позиції попиту, пропозиції та ціни (процентної ставки).

Ключові слова: ринок кредитних ресурсів, аграрний сектор, кредитування сільськогосподарських підприємств, процентна ставка, рентабельність виробництва.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток галузі агропромислового виробництва в Україні тісно пов'язаний із залученням кредитних ресурсів як невід'ємного атрибуту ефективного виробничого процесу. Це обумовлено тим, що розвиток і розширення виробництва на підприємствах, які використовують тільки власні кошти, значно обмежує їх окупність, а якщо вони беруть кредит, то підвищують або знижують окупність використаних на виробництво коштів [9, с. 106]. Тому нормальний відтворювальний процес в сільському господарстві можливо забезпечити при раціональному співвідношенні власних і залучених ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На ринку кредитних ресурсів в секторі аграрного виробництва свої інтереси представляють, з одного боку, продавці кредитних ресурсів – комерційні банки, а з іншого боку, покупці – підприємства даної галузі. У ринкових умовах функціонування кредитного ринку будується між суб'єктами ринку стосовно придбання товару (кредиту) з урахуванням попиту, пропозиції, ціни і рівня конкуренції.

Комерційні банки проводять власну діяльність в очікуванні отримати від укладеної кредитної угоди максимальний прибуток, оскільки кредити є найприбутковішою з банківських операцій і в той же час ризиковою.

Ефективна діяльність сільськогосподарських підприємств України безпосередньо пов'язана з доступним кредитуванням. Залежність від кредитних ресурсів не тільки не зменшується, а продовжує зростати, а мінімальний рівень щорічної потреби у кредитних коштах галузі за різними підрахунками дорівнює від 25 до 40 млрд. грн. [8, с. 103-104; 12, с. 138].

Розподіл ринку кредитних ресурсів серед суб'єктів економічної діяльності протягом 2005-2009 рр. сформувався таким чином, що найбільшу частку в загальній структурі становлять вимоги за кредитами, наданими суб'єктам господарювання у сфері торгівлі та надання послуг з ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (35,8% 2009 р. проти 39,9% 2005 р.); переробної промисловості (22,7% 2009 р. проти 27,0% 2005 р.); суб'єктам господарювання, які займаються операціями з нерухомістю, орендою та наданням послуг підприємцям (16,8% 2009 р. проти 5,8% 2005); підприємствам сільського та лісового господарства, мисливства (5,7% 2009 р. проти 7,5% 2005), на інші види діяльності (до 19%) [2, с. 103; 3, с. 97-98; 4, с. 100; 5, с. 122]. У період економічної кризи 2008-2009 рр. кредитні ресурси перенаправлялися із сфери виробництва у сферу обігу. Так, скорочення частки вимог комерційних банків за кредитами за даний період на переробну промисловість становило 5,1%, сільське господарство – 1,8; торгівлю – 4,1%, а зростання на 10,9% демонструвала сфера послуг і операцій з нерухомістю.

Метою статті є дослідження і виявлення основних тенденцій на кредитному ринку України в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Частка, яку займає сільське господарство на кредитному ринку України серед основних галузей економіки, демонструє

незацікавленість комерційних банків надавати кошти сільгоспвиробникам. Це викликано рядом причин: залежністю від природно-кліматичних умов; сезонністю виробничого процесу, відсутністю ліквідного майна для забезпечення застави; підвищеною нестійкістю фінансового стану аграрних підприємств. Незважаючи на перелічені перешкоди розвитку кредитування аграріїв, останніми роками вони перетворюються на бажаних клієнтів, оскільки щорічно залучають і залучатимуть значні кошти на вигідних для банків і себе умовах [1, с. 83].

Про це свідчить стрімке нарощування кредиторської заборгованості підприємств аграрної сфери виробництва перед комерційними банками протягом 2005-2009 рр. з 8192 млн. грн. 2005 р. до 26026 млн. грн. 2009 р. або у 3 рази (рис. 1).

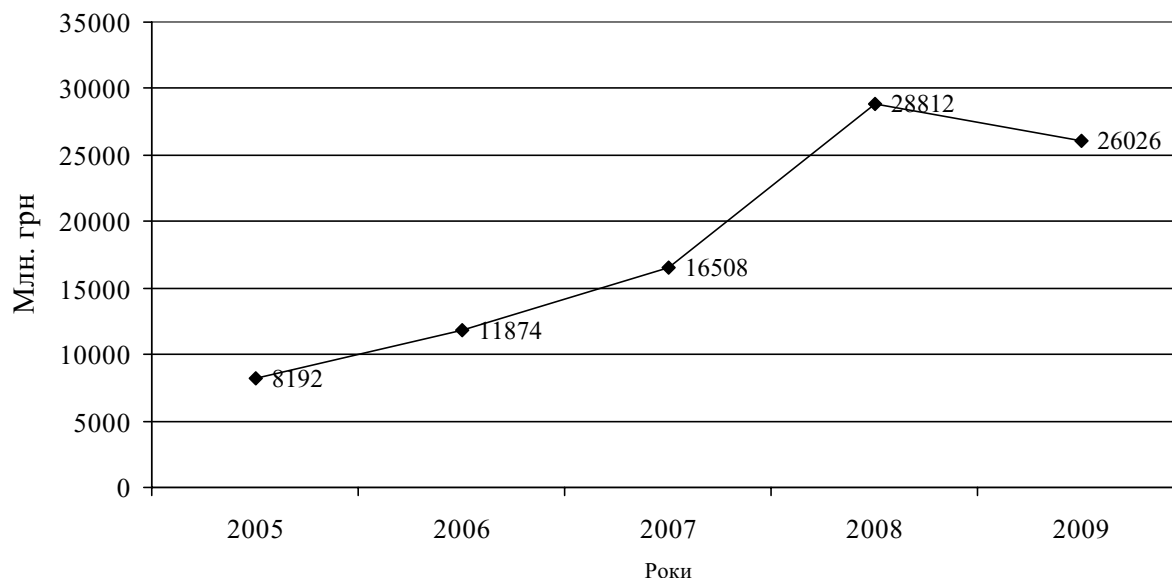

Рис. 1. Вимоги комерційних банків за кредитами, залученими в галузь АПВ України за період з 2005 по 2009 рр., млн. грн.*

*Джерело: бюлетень НБУ // лютий 2006. – № 2. – с. 104; бюлетень НБУ // лютий 2007. – № 2. – с. 125; бюлетень НБУ // лютий – 2008. – № 2. – с. 101; бюлетень НБУ // лютий – 2009 – № 2. – с. 127; бюлетень НБУ // лютий – 2010 – № 2. – с. 105.

У сумарному виразі приріст по кредитах в аграрну галузь за 2006 р. становив 3682 млн. грн., 2007 р. – 4634 млн. грн., 2008 р. – 12304 млн. грн. 2009 р. відтік залишку кредитної заборгованості дорівнював 2786 млн. грн. (-10%), що пояснюється загальним економічним спадом в державі та невідворотнім впливом фінансової кризи.

Аналіз залучених кредитів сільськогосподарськими підприємствами в розрізі регіонів України показав нерівномірність даного процесу. Кредитна активність позичальників аграрної галузі за територіальним розподілом цілком відповідає їх кількісній наявності з урахуванням сприяння або не сприяння з боку природних умов для ведення сільського господарства. Так, за період 2005-2009 рр. приріст заборгованості за кредитами в аграрну галузь з показником від 1,5 до 2 разів відбувся у 7 областях: Вінницькій, Волинській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Сумській, Чернігівській; від 2 до 3 разів – у 8 областях: Донецькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Херсонській; від 3 до 4 разів – у 2 областях: Дніпропетровській, Закарпатській, зростання більше як у 5 разів показника залучених кредитів продемонструвала Київська і Хмельницька області. Скорочення темпів залучення кредитів відбулися в АР Крим, Житомирській, Івано-Франківській, Черкаській областях [2, с. 104; 3, с. 101; 4, с. 127; 5, с. 105].

За строками погашення наданих кредитів ринок кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки розподілений з перевищенням частки кредитів на довготерміновій основі. За п'ять років обсяг короткострокових кредитів у галузь зріс у 2,5 рази (з 4051 млн. грн. 2005 р. до 10245 млн. грн. 2009 р.), обсяг довгострокових кредитів – у 3,8 раза (з 4141 млн. грн. до 15781 млн. грн. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів кредитування підприємств галузі АПВ в розрізі термінів погашення*

Рік	Усього, млн. грн.	Короткострокові кредити (терміном до 1 року)		Довгострокові кредити (терміном більше 1 року)	
		млн. грн.	структура, %	млн. грн.	структура, %
2005	8192	4051	49,5	4141	50,5
2006	11874	4981	41,9	6893	58,1
2007	16508	6294	38,1	10214	61,9
2008	28812	10851	37,7	17961	62,3
2009	26026	10245	39,4	15781	60,6

*Джерело: бюлетень Національного банку України // лютий 2007 – с. 121-123; бюлетень Національного банку України. // лютий 2008 – с. 98, 100; бюлетень Національного банку України. // лютий 2009 – с. 101; бюлетень Національного банку України. // лютий 2010. – с. 122.

Відбувається щорічне зростання попиту на довгострокові кредити з боку позичальників-аграріїв: частка довгострокових кредитів у загальній структурі зросла з 50,5% 2005 р. до 60,6% 2009 р. або на 10,1%. Підвищення попиту на кредити з терміном погашення більше 1 року цілком зрозуміле, тому що довгострокові кредити залучаються на переоснащення виробництва, закупівлю основних засобів виробництва. А ситуація із забезпеченням сільськогосподарських підприємств технікою і обладнанням в Україні зовсім не сприяє прискоренню технічному прогресу, що вкрай необхідно галузі. Адже за різними підрахунками, основними сільськогосподарськими машинами аграрні підприємства забезпечені на 40-65%, більше 90% з яких вже відпрацювали амортизаційний строк [7, с. 52; 11, с. 5].

Оскільки повномасштабне оновлення основних фондів аграрної галузі потребує щонайменше 529 млрд. грн. [10, с. 27], а фактичний обсяг довгострокових кредитів на кінець 2009 р. становив лише 15,8 млрд. грн., очевидним є те, що рівень забезпечення галузі АПВ довгостроковими кредитами є заниженим і потребує нарощування в десятки разів.

Не можна говорити і про повноцінне задоволення потреб сільськогосподарських товаровиробників у короткострокових кредитах, які призначаються на поповнення обігових коштів підприємства. Для порівняння зазначимо, що у розвинутих країнах 70% обігових коштів на розвиток аграрного сектору формується за рахунок банківського кредитування, в Україні цей показник становить лише 20% [6, с. 80].

Аналіз ситуації на ринку кредитних ресурсів в аграрному секторі в розрізі валют протягом 2005-2009 рр. показав, що аграріями залучалися переважно кредити у національній валюті – гривні. Однак за п'ять років намітилася стійка тенденція до зменшення частки гривневих кредитів на користь кредитів в іноземній валюті (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів кредитування підприємств галузі АПВ за видами валют, 2005-2009 рр.*

Рік	Усього, млн. грн.	Кредити видані у гривні		Кредити видані в іноземній валюті	
		млн. грн.	структура, %	млн. грн.	структура, %
2005	8192	6728	82,1	1464	17,9
2006	11874	9402	79,2	2472	20,8
2007	16508	12429	75,3	4078	24,7
2008	28812	19454	67,5	9358	32,5
2009	26026	17851	68,6	8175	31,4

*Бюлетень Національного банку України. //лютий 2007 – с. 124; бюлетень Національного банку України. //лютий 2008 – с. 98; бюлетень Національного банку України. //лютий 2009 – с. 101; бюлетень Національного банку України. // лютий 2010 – с. 122

З табл. 2 видно, що гривневі кредити 2005 р. становили 6728 млн. грн., а на кінець 2009 р. – 17851 млн. грн. що у 2,6 раза більше. Зростання кредитів в іноземній валюті за

2005-2009 рр. відбулося з 1464 млн. грн. до 8175 млн. грн. або у 5,6 раза. Аналіз структури залучених кредитів в розрізі валют показав, що на початок періоду дослідження кредити в гривні становили 82,1% від загального обсягу, а наприкінці періоду – 68,6%, в іноземній валюті, відповідно, 17,9 і 31,4%. Тобто за означений період відбулося збільшення частки кредитів в іноземній валюті на 13,5%.

Зростання попиту на кредити в іноземній валюті пояснюється стабільним обмінним курсом гривні упродовж 2005-2007 рр. щодо основної валюти кредитування – долара США, формуванням ресурсної бази комерційних банків з випереджальними темпами у валюті (за п'ять років обсяг депозитів у валюті зріс у 3,4 раза), а також нижчими процентними ставками. Така прогнозована і стабільна валютна політика НБУ вселяла довіру і заохочувала як кредиторів, так і позичальників.

Першочерговою умовою на етапі прийняття рішення про залучення кредиту, яку розглядає потенційний позичальник, є ціна кредиту. Економічно вигідною для позичальника вважається процентна ставка за кредитом, яка менша або дорівнює показнику рівня рентабельності від результату діяльності суб'єкта господарювання. Тільки за таких умов доцільно залучати кредитні ресурси, тому що у протилежному випадку результат від всього виробничого процесу буде зведений нанівець і підприємство не зможе сплачувати кредит самостійно.

Загальний рівень рентабельності від діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні протягом 2005-2009 рр. зріс майже вдвічі, але динаміка цього показника в розрізі основних галузей нестабільна. Так, рослинницька галузь демонструє позитивні результати (7,9% 2005 р. і 16,9% 2009 р.). А тваринництво перебуває у стані стагнації: за п'ять років зростання рентабельності зафіксовано на рівні 10%, а 2006-2007 рр. галузь закінчила взагалі зі збитками (11-13,4%) (рис. 2).

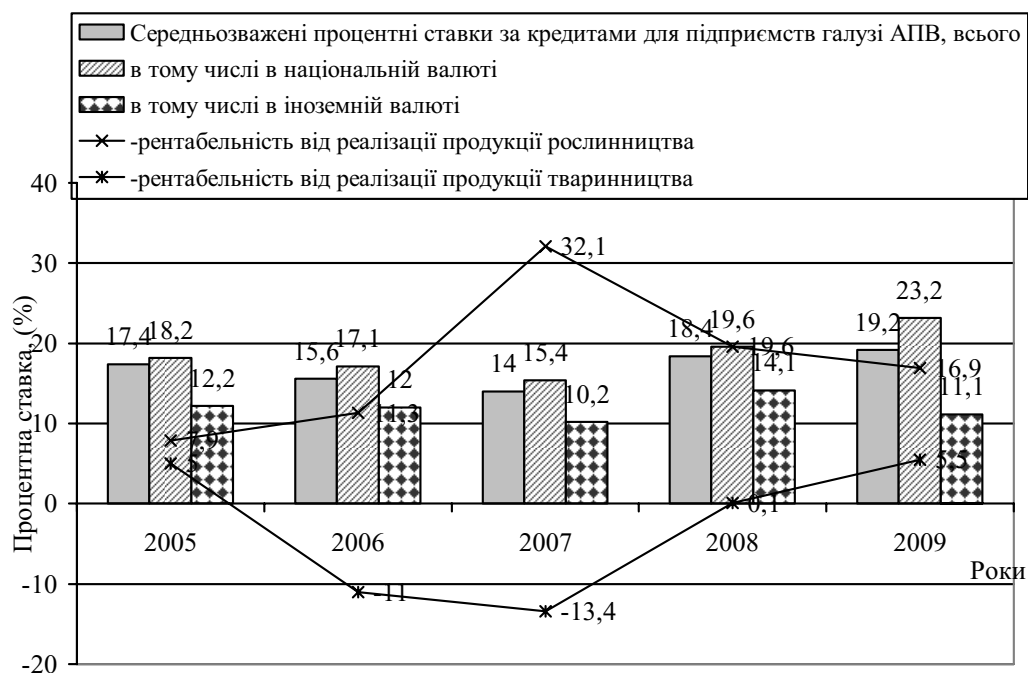

Рис. 2. Співвідношення процентних ставок за кредитами і рівня рентабельності підприємств в галузі АПВ в Україні за період 2005-2009 рр.

Бюлетень НБУ, лютий 2006, с. 80, Бюлетень НБУ, лютий 2007, с. 98, Бюлетень НБУ, лютий 2008, с. 77, Бюлетень НБУ, лютий 2009, с. 128, Бюлетень НБУ, лютий 2010, с. 150; <http://www.ukrstat.gov.ua>

Вартість кредитних ресурсів протягом 2005-2009 рр. значно перевищувала показник рентабельності тваринницької галузі (в середньому у 3,5 рази). Тому зрозумілим є те, що на сьогодні цим суб'єктам навіть мріяти про залучення кредитів за ринковими цінами не має сенсу.

Порівняння показників рентабельності рослинницької галузі і рівня процентних ставок на кредитні ресурси демонструє, що 2005 р. середня ціна на кредити в національній валюті перевищувала рівень рентабельності у 2,3 раза, в іноземній валюті – у 1,5 рази; 2006 р. – на 5,1% і 0,7%, відповідно. За підсумками 2007-2008 рр. рентабельність підприємств рослинницької галузі перевищувала рівень процентних ставок на кредити у гривні у 2 рази,

у валюті – у 3,1 раза. 2008 р. рентабельність рослинництва дорівнювала середньозваженій процентній ставці на гривневі кредити і становила 19,6%, але перевищувала ціну на кредити у іноземній валюті на 5,5%. 2009 р. ціна на кредитні ресурси у гривні перевищила показник рентабельності рослинництва на 6,3%, в іноземній валюті була нижче на 5,8%.

Загалом, з 2005 по 2009 рр. на ринку кредитних ресурсів для позичальників аграрної сфери виробництва зафіксоване суттєве зростання середньозваженої процентної ставки у гривні (на 5%) і незначне її зниження в іноземній валюті (на 1%). Необхідно зазначити, що „здешевлення” валютних кредитів супроводжувалося процесами знецінення гривні 2009 р. Якщо 2005 р. аграрії залучали валютні кредити під 12,2% при офіційному курсі гривні щодо 1 долара США 5,05 грн., 1 євро – 5,97 грн., то 2009 р. при процентній ставці на рівні 11,1% співвідношення гривні до 1 долара США становило 7,98 грн., а до 1 євро – 11,4 грн. [13]. Як бачимо, про зниження реальної вартості кредитних ресурсів в іноземній валюті говорити не доводиться, оскільки у перерахунку на гривні за означений період даний вид кредитування здорожчав майже вдвічі „Найдешевші” кредити в галузь аграрний сектор економіки залучалися протягом 2007 р. (14%), а „найдорожчі” – 19,2% – 2009 р.

Висновки. Розвиток ринку кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки протягом 2005-2009 рр. характеризується зростанням обсягів кредитної заборгованості сільськогосподарських підприємств у 3 рази. Проведений аналіз дозволяє виділити такі його риси: невідповідність обсягів кредитних вкладень в галузь її державній значимості; стабільне нарощування обсягів довгострокових кредитів у національній валюті; ціна на кредити у порівнянні з іншими галузями економіки була найвищою на 1-2%.

Порівняльний аналіз рентабельності сільськогосподарського виробництва і вартості кредитів для даного сегменту позичальників показав, що ціна на кредити для цієї категорії позичальників залишається високою, а для підприємств тваринницької галузі недосяжною. Обґрунтованою і прийнятною може бути процентна ставка на рівні 13%. Проблема достатнього рівня кредитування галузі повністю ще не вирішена, оскільки показник залучення кредитів в аграрному секторі становить 5,7%, в той час як у переробній промисловості – 22,7; оптовій і роздрібній торгівлі – 35,8%.

Список використаних джерел

1. Благодатний А.В. Розвиток і вдосконалення фінансово-кредитного механізму АПК. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 164 с.
2. Бюлетень НБУ // лютий 2006. – № 2. – С. 104
3. Бюлетень НБУ // лютий 2008. – № 2. – С. 101.
4. Бюлетень НБУ // лютий 2009. – № 2. – С. 127.
5. Бюлетень НБУ // лютий 2010. – № 2. – С. 105.
6. Коваленко І, Колотуха С., Борейко І. Проблеми та перспективи банківського кредитування аграрної галузі регіону // Банківська справа. – 2009. – № 5. – С. 73-86.
7. Колотуха С. Проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарського виробництва // Банківська справа. – 2006. – № 1. – С. 46-54.
8. Непочатенко О.О. Організаційно-економічні механізми кредитування аграрних підприємств : Монографія – УВПП, 2007 р. – 456 с.
9. Пиріг Г.І. Удосконалення кредитних відносин в аграрному секторі економіки // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 106-109.
10. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення /В.П. Яковенко, Я. К. Білоусько, Г.М. Підлесіцький, В.Л. Товстоп'ят та ін.; за ред. Г.М. Підлесіцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 220 с.
11. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні // Економіка АПК. – 2006. – № 1. – С. 3-7.
12. Шубравська О.В., Поштаренко М.Г. Розвиток банківського кредитування агросфери у контексті забезпечення її економічної сталості. // Фінанси АПК. – 2006. – № 7. – С. 131-138.
13. http://www.bank.gov.ua/Fin_ryn/of_kurs.htm.

Аннотація. Рассматривается кредитование аграрного сектора экономики Украины за период 2005-2009 гг. Проведен анализ кредиторской задолженности сельскохозяйственных предприятий в разрезе областей Украины, сроков их погашения и вида валют. Определены основные тенденции на рынке кредитных ресурсов и изменения позиций спроса, предложения и цены (процентной ставки).

Ключевые слова: рынок кредитных ресурсов, аграрный сектор, кредитование сельскохозяйственных предприятий, процентная ставка, рентабельность производства.

Annotation. In the article, crediting of agrarian sector of economy of Ukraine is examined on for period 2005-2009 the analysis of account payable of agricultural enterprises is conducted in the cut of areas of Ukraine, terms of their redemption and type of currencies. Basic tendencies are certain at the market of credit resources of i of their change of positions of demand, suggestion and price (interest rate).

Keywords: market of credit resources, agrarian sector, crediting of agricultural enterprises, interest rate, profitability of production.

УДК 631.11:658.152 (477.85)

О.М. Романіка, аспірант ПДАТУ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ БУКОВИНИ

Досліджується питання відтворення основних засобів аграрних підприємств Буковини протягом останнього десятиріччя. Значна увага при проведенні досліджень приділяється вивченню основних показників, що характеризують відтворення основних засобів підприємств. На основі одержаних результатів дослідження запропоновані напрямки фінансування оновлення основних засобів аграрних формувань в сучасних умовах.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, основні засоби, відтворення, раціональна структура, державна підтримка.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кризові явища, які охопили сільське господарство в останні роки, призводять до різкого скорочення технічного забезпечення виробництва. На сьогодні в сільському господарстві існує серйозна проблема руйнування матеріально-технічних ресурсів, що перешкоджає розширеному відтворенню галузі.

Постановка проблеми. Безперервність відтворювальних процесів у виробництві вимагає регулярного оновлення використаних у ньому матеріально-речових засобів на якісно новій основі. Створення високорозвинутого конкурентоспроможного виробництва неможливе без його технічного переоснащення. Недотримання цієї умови призводить до кризових явищ. Тому є необхідність дослідження питань, пов'язаних із формуванням ефективної системи матеріально-технічного забезпечення за рахунок альтернативних джерел фінансування відтворення основних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства досліджувалося вченими-економістами Я.К. Білоуськом, Т.Н. Вечерко, М.Я. Дем'яненком, Г.М. Підлісецьким, В.Л. Товстопятом, П.Т. Саблуком, В.С. Шебаніним, В.П. Яковенком та іншими. Незважаючи на значну кількість публікацій з вказаного питання, проблеми належного забезпечення та відтворення технічних ресурсів аграрних підприємств на регіональному рівні ще повністю не розв'язані.

Формулювання мети статті – дослідження шляхів відтворення основних засобів аграрних підприємств Буковини.

Виклад основного матеріалу дослідження. На Буковині сільське господарство відіграє традиційно важливу роль в економіці. Частка сільського господарства в загальному обсязі валової доданої вартості області за 2001-2009 рр. становила в середньому майже 25%, тоді як промисловості – 14%. Однак однією з найгостріших проблем сільського господарства Буковини є низький рівень забезпеченості основними засобами. Тоді як у більшості галузей досліджуваного регіону спостерігається припинення спаду, в сільському господарстві тільки в останні три роки встановилась і зберігається незначна тенденція росту (рис. 1).

Так, протягом 2001-2009 рр. вартість основних засобів аграрних підприємств Чернівецької області збільшилась на 10,6%, що для Буковини, яка є аграрним регіоном, особливо важливо.